Anna Figna
Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach
Sabina Krawczyk
Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu

Europejskie banki detaliczne w aspekcie procesów integracji rynku finansowego Unii Europejskiej

1. Wprowadzenie

Integracja ekonomiczna w Europie ma długą historię, a jej przebieg w ostatnich dziesięcioleciach XX wieku charakteryzował się zróżnicowaną intensywnością. Czynnikiem znacząco przyspieszającym procesy integracji było ustanowienie Unii Gospodarczo-Walutowej oraz wprowadzenie wspólnej waluty euro. Zapewnienie czterech fundamentalnych swobód w zakresie przepływu towarów, osób, usług i kapitału stanowi ważny krok w kierunku zastąpienia rynku wspólnego, składającego się z odrębnych rynków państw członkowskich – jednolitym rynkiem stanowiącym obszar bez wewnętrznych granic. W dynamicznie i szybko zmieniającym się politycznym oraz ekonomicznym otoczeniu Unia Europejska staje się znaczącym aktorem. Po zakończeniu ostatniego rozszerzenia do 27 państw członkowskich wydaje się, że Unia Europejska jest jednym z najważniejszych partnerów społeczności międzynarodowej[1]. Powstanie zintegrowanego rynku usług bankowych świadczonych przez instytucje kredytowe wymaga harmonizacji regulacji i procedur obowiązujących w systemach bankowych krajów członkowskich Unii Europejskiej. Nasilająca się konkurencja, będąca następstwem procesów integracji i globalizacji rynków, spowodowała, że instytucje kredytowe podjęły działania m.in. prowadzące do poszerzenia działalności poza granicami kraju macierzystego. Poważną siłę napędową zmian stanowi postęp technologiczny, który pozwala bankom, przy wykorzystaniu elektronicznych kanałów dystrybucji, na geograficzne rozszerzenie działalności. Wcześniej relacje klient – bank utrzymywane były jedynie poprzez tradycyjną placówkę bankową, obecnie klient ma do wyboru również mobilne kanały dystrybucyjne, a wśród nich Internet czy telefon.

Celem artykułu jest scharakteryzowanie kierunków zmian działalności banków detalicznych funkcjonujących w Unii Europejskiej w świetle postępujących proce-

[1] J.A. Haber, *Unia Europejska jako globalny aktor stosunków międzynarodowych*, (w:) *Europejskie wyzwania do partnerstwa w integracji*, Zeszyty Europejskie nr 7 kwiecień, Warszawa 2008, s. 89.

sów integracji rynków finansowych. W artykule zostały postawione następujące hipotezy.

1. Segment detalicznych usług bankowych w Unii Europejskiej charakteryzuje niski stopień integracji.
2. Procesy konsolidacji banków nadają kształt europejskiej scenie bankowej.

Artykuł stanowi próbę zweryfikowania wyżej postawionych hipotez w aspekcie zmian, jakie dokonywały się w bankach funkcjonujących w obszarze Unii Europejskiej w ciągu ostatniego dziesięciolecia XX w.

Punkt wyjścia podjętych w artykule rozważań stanowi weryfikacja poziomu integracji rynku usług w zakresie bankowości detalicznej w Unii Europejskiej. Dalsze rozważania dotyczą analizy procesu integracji banków w Unii Europejskiej przejawiającego się poprzez fuzje i przejęcia banków poza granicami kraju macierzystego. Przeprowadzona analiza opiera się na badaniach Europejskiego Banku Centralnego, Komisji Europejskiej, a także publikacjach ośrodków badawczych, m.in. analizy Deutsche Bank Research, PricewaterhouseCoopers. Czas badania, zdeterminowany dostępnością danych, obejmuje w szczególności lata 2000–2008.

2. Procesy integracji segmentu usług bankowości detalicznej w Unii Europejskiej

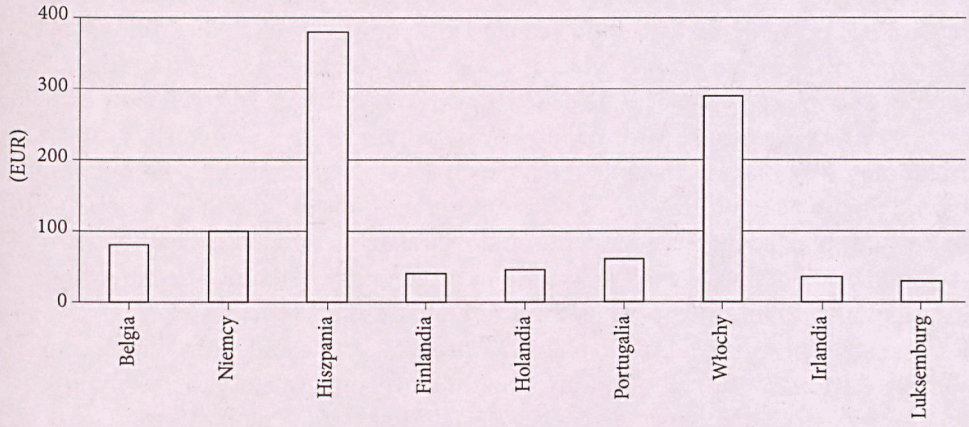
Bankowość detaliczna zdeterminowana jest poprzez zadania, które skupiają się na kompleksowej obsłudze klientów indywidualnych, umożliwiając im realizowanie płatności, kredytowanie, oszczędzanie, a dla klientów bardziej zamożnych – zarządzanie ich aktywami i pomoc podatkową[2]. W literaturze jako klienta bankowości detalicznej często wymienia się również małe i średnie przedsiębiorstwa (SME). W rozważaniach bankowość detaliczna rozumiana jest zgodnie z szerszą definicją zawierającą również małe i średnie przedsiębiorstwa.

Osiągnięcie celów procesu integracji sektora bankowego w Europie jest możliwe w sytuacji, kiedy zarówno banki, jak i klienci traktują Unię Europejską jak swój rynek rodzimy i nie ma barier uniemożliwiających prowadzenie działalności i zawieranie transakcji na tym rynku. Zgodnie z definicją Europejskiego Banku Centralnego integracja na rynku określonego produktu finansowego jest osiągnięta, kiedy wszyscy uczestnicy rynku podlegają tym samym regułom, posiadają taki sam dostęp do produktu finansowego, a także są jednakowo traktowani, kiedy prowadzą działalność na tym rynku[3]. W związku z powyższym mogą na rynku w dalszym ciągu funkcjonować bariery „naturalne", które nie zostaną zni-

[2] M. Violano, S.C. Van Colllie, *Techniki bankowości detalicznej*, ZBP, Warszawa 1996, s. 9.

[3] L. Baele, A. Ferrando, P. Hördahl, E. Krylova, C. Monnet, *Measuring financial integration in the Euro area*, ECB Occasional Paper, 2004, Vol. 14, s. 6.

welowane poprzez środki regulacyjne. Bariery te wynikają z długoterminowych, strukturalnych różnic między krajami członkowskimi, takich jak m.in. język, kultura czy przyzwyczajenia. Analiza porównawcza przedstawiona w artykule skupia się w szczególności na takich produktach, jak konto osobiste (pakiet wraz z kontem osobistym) oraz kredyt hipoteczny, w wybranych krajach członkowskich Unii Europejskiej.

Rysunek 1. Rozpiętość cenowa w zakresie opłat związanych z prowadzeniem konta w wybranych krajach Unii Europejskiej [EUR]

Źródło: S. Schäfer, *EU-Retailbanking: Wie kann man Integration messen?*, DB Research, 3 März 2009, s. 7

Powołując się na wskaźniki oparte na cenach, w szczególności weryfikację prawa jednej ceny, należy wskazać na fakt, że przeprowadzone analizy wykazały bardzo duże zróżnicowanie w tej kwestii. Przede wszystkim, dokonując analizy cen produktów bankowych, pojawiają się trudności. Nie sposób bowiem znaleźć dokładnie jednakowe produkty bankowe. Poszczególne produkty uzależnione są od wielu czynników, które są zróżnicowane w poszczególnych bankach.

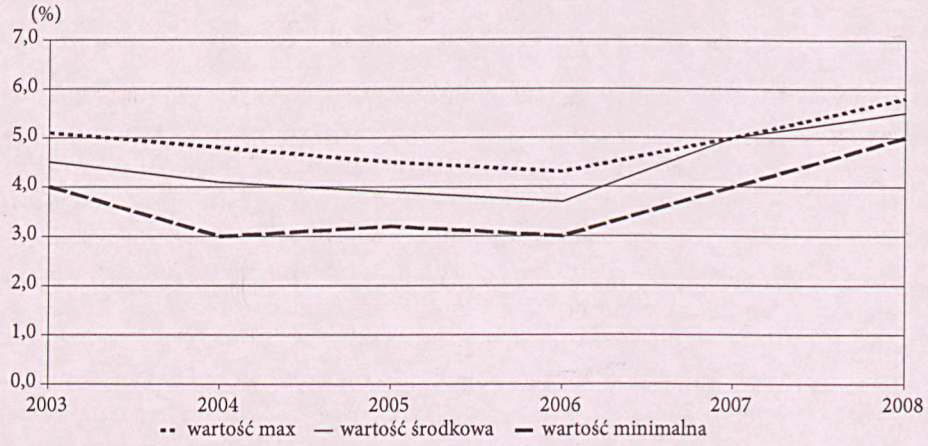
Rysunek 1 przedstawia rozpiętość cenową w zakresie opłat związanych z prowadzeniem konta w wybranych krajach Unii Europejskiej. Podczas, gdy rozpiętość cenowa między najwyższą i najniższą ceną za prowadzenie konta jest najmniejsza w Finlandii, Irlandii, Luksemburgu i Holandii, rozpiętość ta może dochodzić do 300 euro we Włoszech i prawie 400 euro w Hiszpanii.

Warto również wziąć pod uwagę popyt na konta otwierane poza granicami kraju macierzystego. Pomocne w tej kwestii mogą okazać się mierniki jakościowe. Opierając się na ankiecie przeprowadzonej przez Eurobarometer, tylko 7% klientów rozważa możliwość otwarcia konta poza granicami kraju macierzystego w ciągu następnych pięciu lat. Dotyczy to głównie nierezydentów mieszkających niedaleko granic, nierezydentów będących właścicielami nieruchomości, a także studentów kształcących się poza granicami kraju.

Poddając analizie produkty kredytowe, przede wszystkim kredyt hipoteczny, należy zaznaczyć, iż jego cena, uzależniona jest od spełnienia wielu warunków, a wśród nich zdolności kredytowej klienta, charakteru produktu, wartości zabezpieczenia itd. Dokonując próby porównania cen kredytu hipotecznego, a poprzez to stanu integracji rynku hipotecznego w ramach Unii Europejskiej, zaznacza się, jak trudna jest weryfikacja prawa jednej ceny i porównanie wyników badania w praktyce. Należy wziąć pod uwagę m.in. następujące uwarunkowania. Po pierwsze, oprocentowanie kredytu hipotecznego powinno odzwierciedlać zbiór ryzyka, jakie jest związane z tym produktem, a więc ryzyko związane ze zdolnością kredytową klienta, ceną nieruchomości oraz ryzyko transakcji. Pokrycie powyższego zbioru ryzyka jest odmiennie uregulowane w poszczególnych bankach, a ceny nieruchomości różnią się znacznie na rynkach lokalnych. Po drugie, kredyty hipoteczne pozwalają na długoterminową współpracę banku z klientem, a poprzez to oferowanie szerokiego wachlarza produktów i usług w ramach działalności cross-sellingowej. Po trzecie, zróżnicowane są preferencje klientów banków krajów członkowskich Unii Europejskiej związane z okresem kredytowania[4]. Na rysunku 2 zostały przedstawione rozpiętości oprocentowania kredytów hipotecznych według wartości minimalnych, wartości środkowej oraz wartości maksymalnych.

Podczas gdy w badanym okresie w latach 2003–2007 zaobserwowany został spadek wartości minimalnej, maksymalnej i środkowej, od połowy 2007 r. wartości te zwiększały się.

Reasumując, należy zauważyć, iż na obecnym etapie integracji rynku usług bankowych w bankach funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej stopień in-

Rysunek 2. Rozpiętość oprocentowania kredytów hipotecznych

Źródło: S. Schäfer, *EU-Retailbanking: Wie kann man Integration messen?*, DB Research, 3 März 2009, s. 9

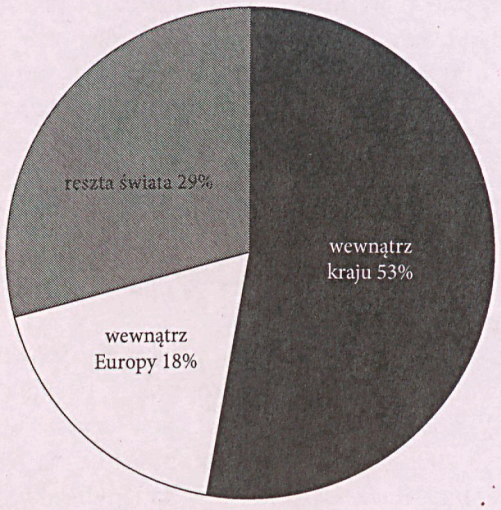
[4] S. Schäfer, *EU-Retailbanking: Wie kann man Integration messen?*, DB Research, 3 März 2009, s. 7–10.

tegracji tego segmentu rynku finansowego jest niski. Zdając sobie sprawę z faktu, iż zastosowanie pobieżnej analizy weryfikacji prawa jednej ceny nie determinuje poziomu integracji, niemniej jednak pozwala uświadomić, jak wiele pozostaje jeszcze do zrobienia w kwestii regulacji, a także wewnętrznego dostosowania uczestników rynku, by Unia Europejska stanowiła jednolity rynek usług bankowych. Odmiennie kształtuje się poziom integracji europejskich banków przejawiający się poprzez transgraniczne transakcje fuzji i przejęć.

3. Procesy konsolidacji banków w Unii Europejskiej

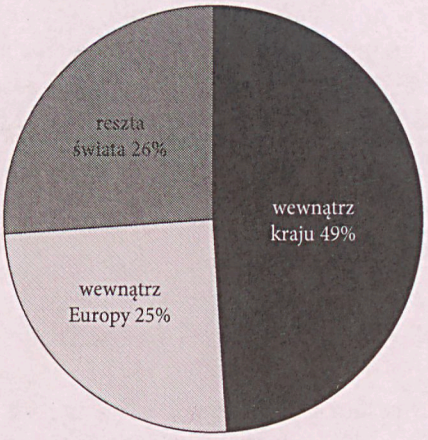
Konsolidacja jest procesem globalnym, jednak w pewnym stopniu związana jest z oddziaływaniem prawodawstwa Unii Europejskiej, czy też wprowadzeniem wspólnej waluty. Od czasu wprowadzenia euro przeprowadzonych zostało wiele ponadgranicznych fuzji i przejęć banków. Europejskie banki stają się instytucjami międzynarodowymi, zarówno pod względem struktury osiąganych dochodów, jak też struktury akcjonariatu. Wzmacniają swoją obecność poza granicami kraju macierzystego, a udział dochodów osiąganych w kraju pochodzenia w 20 największych bankach funkcjonujących w Europie zmniejszył się w latach 2001–2007 o 4 punkty procentowe (rysunki 3 i 4) na rzecz źródła pochodzenia dochodów osiąganych w innych krajach europejskich.

Transakcje fuzji i przejęć przebiegają z różną intensywnością w poszczególnych krajach członkowskich Unii Europejskiej. Zróżnicowane są uwarunkowania takie-

Rysunek 3. Dochody 20 największych banków europejskich pod względem źródła ich osiągania (2001 r.)

Źródło: Deutsche Bank Research, *European banks' foreign revenues: Europe gaining ground*, June 2008

Rysunek 4. Dochody 20 największych banków europejskich pod względem źródła ich osiągania (2007 r.)

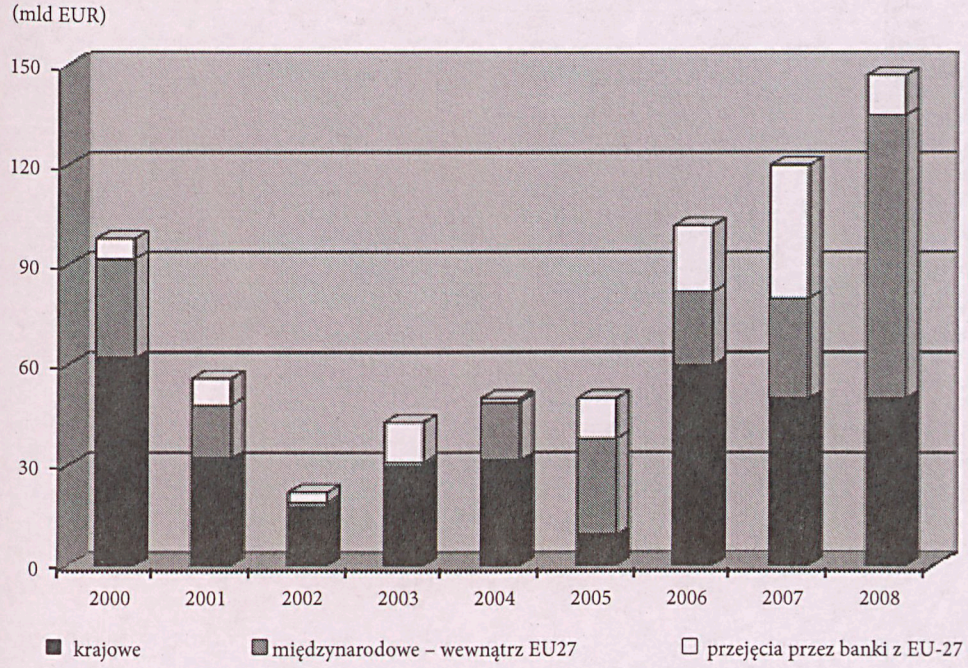
Źródło: Deutsche Bank Research, *European banks' foreign revenues: Europe gaining ground*, June 2008

go stanu rzeczy. Istniejące ograniczenia utrudniają, a także mogą uniemożliwiać wejście zagranicznej instytucji kredytowej na rynek rodzimy. Jednym z przykładów są limity własności dla zagranicznych inwestorów, a także bariery wynikające z politycznej ingerencji. Pomimo znoszenia na szczeblu unijnym barier transgranicznych fuzji banków poprzez wprowadzenie zakazu stosowania limitów własności dla inwestorów zagranicznych oraz poprzez harmonizację regulacji nadal pozostają ograniczenia skutecznie blokujące ponadgraniczną aktywność banków. Brak przejrzystych regulacji w zakresie kontroli fuzji i przejęć może prowadzić do skutecznego zablokowania przez nadzorców przejmowania banków w danym kraju. Badania opublikowane w 2009 r. przez Matthiasa Kőhlera wykazały, że prawdopodobieństwo przejęcia banku przez instytucję zagraniczną jest większe w przypadku istnienia przejrzystej kontroli fuzji. W szczególności – istnieje mniejsze prawdopodobieństwo przejęcia większych banków przez zagraniczne instytucje kredytowe, w przypadku braku jasnej kontroli fuzji. Powyższe prowadzi do stwierdzenia, że rządy mogą blokować transgraniczne fuzje i przejęcia, a równocześnie protegować konsolidacje wewnątrzkrajowe w celu pozostawienia dużych banków we własności krajowej[5].

Niemniej jednak zmiany na arenie europejskiej bankowości, w szczególności integracja rynków finansowych Unii Europejskiej, nasilają procesy konsolidacji (rysunki 5 i 6). Wartość transakcji konsolidacji wzrosła w okresie 2005–2008 w stosunku do okresu 2000–2004 o 48%, natomiast liczba transakcji zmniejszyła się o 44%. Wartość fuzji i przejęć wzrosła w badanym okresie, co odzwiercied-

[5] M. Kőhler, *Transparency of Regulation and Cross Boreder Bank Merger*, „International Journal of Central Banking" 2009, Vol. 5, No. 1, March, s. 35–69.

la wyższą rotację własności bankowej, jak również objęcie transakcjami większych banków[6].

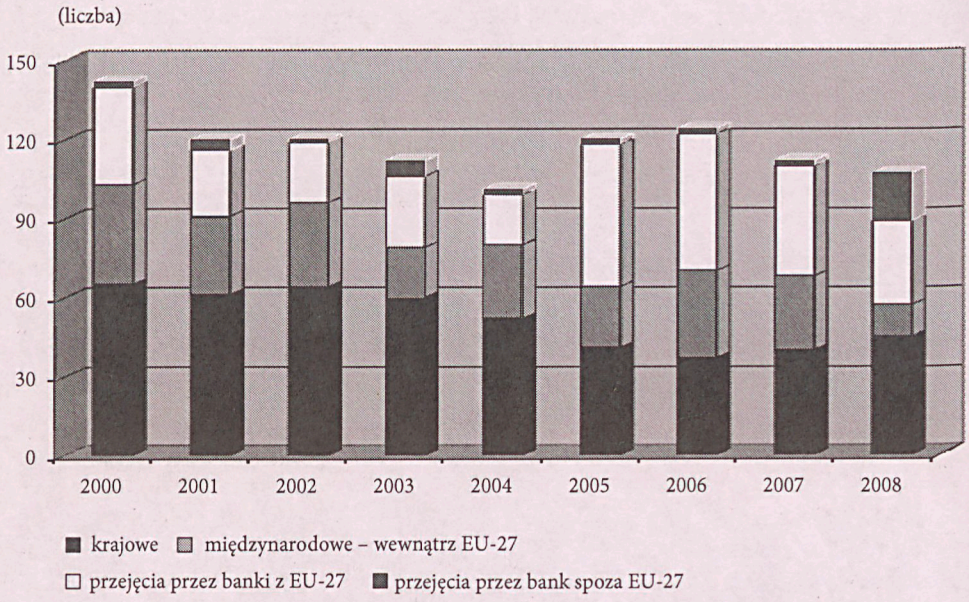

Rysunek 5. Wartość transakcji fuzji i przejęć w europejskich bankach 2000–2008[mld EUR]

Źródło: ECB: *Europen banking structures*, October 2008, s. 9, PricewaterhouseCoopers, *European banking consolidation*, April 2006

Krajowe procesy odpowiadały za większość całkowitej wartości transakcji, z wyjątkiem 2005 roku, kiedy to transgraniczne fuzje i przejęcia wewnątrz Unii Europejskiej przekroczyły udział 51,5% całkowitej wartości. Było to spowodowane głównie przez połączenie Unicredit z HypoVereinsbank, ABN Amro z Banca Antonveneta i Swedbank z Hansabank. W pierwszej połowie 2008 r. liczba transakcji konsolidacji pozostawała na tym samym poziomie, co w analogicznym okresie w roku poprzednim, podczas gdy wartość przeprowadzonych transakcji pozostała pod wpływem przejęcia ABN Amro przez konsorcjum banków: Royal Bank of Scotland, Fortis i Santander. Zawirowania na rynku finansowym Unii Europejskiej będące reakcją na kryzys na rynku finansowym Stanów Zjednoczonych, spowodowały trudności funkcjonowania instytucji kredytowych, a wyżej wymienione banki, Royal Bank of Scotland, Santander i Fortis zaczęły mieć kłopoty, w których

[6] ECB: *Monthly Bulletin*, October 2008, s. 71.

Rysunek 6. Liczba transakcji fuzji i przejęć z udziałem europejskich banków 2000–2008

Źródło: ECB: *Europen banking structures*, October 2008, s. 9 PricewaterhouseCoopers, *European banking consolidation*, April 2006

wyniku Fortis został podzielony, zarządzający Royal Bank of Scotland – zwolnieni, a bank częściowo znacjonalizowany[7].

W okresie zawirowań spowodowanych kryzysem *sub prime* na rynku finansowym Stanów Zjednoczonych rządy państw członkowskich starały się znaleźć indywidualne rozwiązania dla poszczególnych banków. Wśród rozwiązań znalazła się nacjonalizacja (przykład może stanowić sytuacja brytyjskiego Bank Northern Rock), rządowy parasol gwarancyjny (jak w przypadku niemieckich Landesbanken i Hypo Real Estate), a także inne wspierane przez państwo organizacyjne i finansowe rozwiązania. We wrześniu 2008 r. został opracowany przez amerykańskiego ministra finansów, Henry Paulsona, (a w październiku przyjęty) całościowy plan pomocy dla krajowego sektora finansowego. W ślad za postanowieniami ogłoszonymi w Stanach Zjednoczonych podjęte zostały odpowiednie działania przez rządy państw członkowskich Unii Europejskiej. Drugim, po decyzjach Stanów Zjednoczonych, był przedstawiony przez rząd Wielkiej Brytanii plan pomocy bankom. Program ten stanowił niejako model przedsięwzięcia dalszych środków pomocowych w innych krajach członkowskich. Początkowo zakładano, że z pomocy skorzysta w szczególności siedem największych banków, Abbey, Barclays, HBOS, HSBC, Lloyds TSB, Royal Bank of Scotland, Standard Chartered. Ostatecz-

[7] *Which way now?*, „The Banker" November 2008, artykuł dostępny na stronie www.thebanker.com.

nie środki skoncentrowały się wokół mniejszej liczby banków (HBOS, Lloyds TSB, Royal Bank of Scotland) z uwagi na fakt, że część banków odrzuciła pomoc państwa, a kapitał podwyższyła ze środków inwestorów instytucjonalnych (Barclays). Ogłoszony przez rząd francuski plan pomocy dla banków był bardzo podobny do planu opracowanego przez rząd Wielkiej Brytanii. W niemieckim planie ratowania banków punkt ciężkości przeniesiony został na fundusz stabilizowania rynku finansowego. Jego celem było gwarantowanie stabilności banków, ubezpieczycieli, funduszy emerytalnych, a także innych instytucji finansowych, które mają siedzibę na terenie Niemiec[8].

W aspekcie turbulencji na rynkach finansowych rodzi się więc pytanie dotyczące dalszych ponadgranicznych fuzji i przejęć, a także przejmowania przez państwo udziałów w bankach. Kryzys na rynkach finansowych spowodował falę rządowych interwencji w europejskich bankach, a potrzeba dodatkowych kapitałów może spowodować w przyszłości dalsze transakcje fuzji i przejęć banków. Trudno jednak w obecnej sytuacji wyrokować, jaki przebieg będą miały transakcje konsolidacji, czy będą dokonywały się wewnątrz granic narodowych, czy też ponadgranicznie[9].

4. Uwagi końcowe

Ukształtowane na szczeblu unijnym zasady i mechanizmy stały się kluczowym czynnikiem zmian na rynku finansowym w Unii Europejskiej. Obecnie gospodarka wolnorynkowa stanowi otwarty system gospodarczy o globalnym zasięgu, a kluczowym problemem jest stworzenie wizji i dobrze rozwiniętych strategii[10]. Uczestnictwo w wielkim rynku finansowym wymusiło na podmiotach podjęcie szeroko zakrojonych działań dostosowawczych. Banki w celu sprostania konkurencji zmieniają strategie działania i rozszerzają obszar działalności poza granice kraju macierzystego. Poprzez fuzje i przejęcia zdobywają nowe rynki, stając się instytucjami międzynarodowymi. Z jednej strony, procesy integracji banków w obszarze Unii Europejskiej postępują poprzez transgraniczne konsolidacje, natomiast z drugiej strony – rynek detalicznych usług bankowych charakteryzuje się niskim stopniem integracji. Przeprowadzona analiza pozwoliła na pozytywne zweryfikowanie postawionych we wstępie hipotez.

---

[8] *Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung. Die Finanzkrisen meistern – Wachstumkrafte stärken*, Jahresgutachten 2008/2009, s. 152–158.

[9] ECB, *Financial integration in Europe*, April 2009, s. 40.

[10] J.A. Haber, *Europe – crisis or prosperity?* (in:) *International Studies Review. Special edition sponsored by the EU*. Świętokrzyska Academy in Piotrków Trybunalski, 2008, s. 11.

Literatura

Baele L., Ferrando A., Hördahl P., Krylova E., Monnet C., *Measuring financial integration in the Euro area*. ECB Occasional Paper 2004, Vol. 14.

Deutsche Bank Research, *European banks' foreign revenues: Europe gaining ground,* June 2008.

ECB, *Financial integration in Europe*, April 2009.

ECB: *Monthly Bulletin*, October 2008.

Haber J.A., *Unia Europejska jako globalny aktor stosunków międzynarodowych*, (w:) *Europejskie wyzwania do partnerstwa w integracji*, Zeszyty Europejskie nr 7 kwiecień, Warszawa 2008.

Haber J.A., *Europe – crisis or prosperity?* (in:) International Studies Review, Special edition sponsored by the EU, Świętokrzyska Academy in Piotrków Trybunalski, 2008.

Kőhler M., *Transparency of Regulation and Cross-Border Bank Merger,* „International Journal of Central Banking" 2009, Vol. 5, No.1, March.

Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung. Die Finanzkrisen meistern – Wachstumkrafte stärken. Jahresgutachten 2008/2009.

Schäfer S., *EU-Retailbanking: Wie kann man Integration messen?*, DB Research 3. März 2009.

Violano M., Van Colllie S.C., *Techniki bankowości detalicznej*, ZBP, Warszawa 1996.

Which way now?, „The Banker" 2008, November, www.thebanker.com.

European retail banks on the way to financial market integration in the European Union

Summary

European financial market integration is a crucial goal of European integration. Major „regulatory steps" have been accomplished in order to create a single market for goods and services. Despite several macroeconomic developments retail banking segment still remains fragmented along national borders. The article focuses on:

1. measurement of retail banking integration in the European Union,
2. consolidation process in the European banks.

Recent market turmoil will induce the banks' strategy towards stronger competition and extension their activity internationally.

A lot will change. And the question is: will there be more consolidations among European banks? „ Maybe new businesses will emerge from the ashes of the crisis".